

Рајко Петровић*

Институт за европске студије, Београд

ДОПРИНОС ЛИБЕРАЛИЗМА СХВАТАЊУ ДРЖАВЕ – КРИТИКА ДРЖАВЕ БЛАГОСТАЊА

Сажетак

У овом чланку најпре ћемо анализирати настанак и развој либералне идеје државе, њене основне карактеристике и најзначајније ставове либералних аутора по овим питањима. Затим, анализа се креће у правцу откривања узрока настанка државе благостања као реакције на либералну државу, те ка разматрању њених основних карактеристика и теоријске анализе аутора који су присталице овог модела. Претежни део чланка је усмерен на буђење либералног погледа на државу, чија је нова снага пре свега почивала на критици државе благостања, те се излажу основне либералне критике на рачун структуре и обима делатности државе благостања као такве. Последњи део чланка је посвећен друштвеним, политичким и економским последицама либералног погледа на државу, резултатима критике државе благостања од стране либерализма, као и запажањима и закључку аутора. У раду ћемо користити историјску методу, методу анализе и методу студије случаја.

Кључне речи: држава благостања, либерализам, слободно тржиште, кејнзијанизам, либертаријанизам.

УВОД

Политичке науке и њима сродне дисциплине из области друштвених наука имају задатак да проучавају и објасне основне друштвене и политичке феномене. Један од најзначајнијих феномена такве врсте је држава. Држава је кроз историју била један од најзначајнијих облика политичког, друштвеног и економског

* rajko.petrovic@ies.rs

организовања људи, а у периоду модерне политичке историје држава је, у овом смислу, заузела средишњу позицију. Велики број студија кроз историју је био посвећен управо проучавању феномена државе, односно њеног настанка и развоја, начина њеног организовања, опсега њених активности и сл. Рађање првих облика политичких идеологија у 18. и 19. веку (попут либерализма, конзервативизма, социјализма и сл.) и њихов каснији развој, усавршавање и гранање оставило је велики утицај на теоријско и практично поимање државе. У том смислу, либерализам представља једну од најстаријих политичких идеологија, утемељену на радовима великих умова попут Адама Смита (*Adam Smith*), Џона Лока (*John Locke*), Шарла Монтескјеа (*Charles Montesquieu*), Жан-Жака Русоа (*Jean Jacques Rousseau*), Џона Стјуарта Мила (*John Stuart Mill*) и других, која је прожета идејама слободе, специфичним обликом једнакости, конституционализмом, високим степеном индивидуализма, предузетничким духом, гарантовањем основних људских и мањинских права, као и слободном тржишном конкуренцијом. На другој страни идеолошког спектра, током прве половине 19. века јављају се основни облици социјализма, као специфичног погледа на друштво и свет уопште, са посебним акцентом на начину организовања и функционисања државе. Постепено гранање социјализма на више идеолошких подтипова довело је до стварања социјалдемократске идеје, која је у првој половини 20. века ступила на политичку и друштвену сцену као алтернатива не само круто представљеној форми марксизма (која се базирала на класној борби и револуционарном организовању и деловању), већ и тада доминантном либералном погледу на политичко, економско и друштвено уређење, бар када се ради о западним теоретичарима.

Социјалдемократија је, као специфична идеологија, пружила свој поглед на облик и функције државе, што се касније у теорији и пракси рефлектовало кроз настанак и развој идеје тзв. државе благостања (*Welfare State*). Двадесети век је био век велике идеолошке борбе између либералног и социјалдемократског погледа на свет, а посебно око уређење државе и њених активности. Циљ овог рада је да расветли однос ове две идеолошке позиције и њихове погледе на државу.

НАСТАНАК И РАЗВОЈ ИДЕЈЕ ЛИБЕРАЛНЕ ДРЖАВЕ

Читава плејада класичних либералних мислилаца попут Мила (Mill 1859), Лока (Locke 1823) и Смита (Smith 2007) се слагала у вези са тим како треба да изгледа једна добро уређена држава. У

политиколошкој и правној литератури либерално схватање државе, односно либерална држава се означава као „минимална држава” (*Minimum State*), односно као „држава ноћни чувар” (Sladeček 2008, 105). Дакле, очигледно је да либерално схватање државе и њених активности проистиче из основа либералног учења, а те основе подразумевају, пре свега, индивидуалну слободу, тржишну економску конкуренцију, широк степен аутономије грађанског друштва, владавину права и конституционализам. Са избијањем великих буржоаских револуција (у Француској, Сједињеним Америчким Државама и Холандији) долази до постепеног спровођења политичких и економских либералних догми у пракси. Основна теоријска начела класика либерализма дошла су до пуног изражаја у западним државама, посебно с краја 19. и на почетку 20. века. У економском смислу, то је подразумевало трансформацију државе од главног креатора и контролора економских активности ка држави која постоји паралелно са слободним тржиштем на које нема готово никакав утицај. Лесе-фер економија (*laissez-faire*) је подразумевала право на слободну економску активност појединца, чија је приватна својина гарантована и заштићена, а где држава нема право на интервенцију зарад кориговања евентуалних недостатака слободног тржишта (Veselinov 2009, 51). Чувена „невидљива рука” тржишта, о којој је метафорички говорио Адам Смит (Smith 2007, 349), постала је основно правило у економском односу либералне државе и тржишта. Суштина је, дакле, у томе да тржиште почива на конкуренцији слободних економских актера који својом понудом и тражњом стварају економску равнотежу, те уколико се деси да та равнотежа и буде нарушена, тржиште би својим механизмима (попут потеза неке „невидљиве руке”) поново успоставило ту равнотежу.

Највећи утицај на овако драстично повлачење државе из економских послова оставила су дела Адама Смита, класичног либералног економисте, припадника шкотске просветитељске школе (Veselinov 2007, 137). Иако је либерална држава изгубила значајне ингеренције у економској области, одређени број либерала је утврдио сет економских и привредних активности које је држава морала да обавља, односно које није могла препустити механизмима слободног тржишта. Ту пре свега спадају образовање, здравство, унутрашња и спољна одбрана, као и извођење јавних радова. Сам Адам Смит је истицао да либерална држава мора обављати ове активности (Smith 2007, 536–630).

У политичком и друштвеном смислу, долази до великих промена у начину организације државе и вредности на којима она

почива. Један од либерала класика, Џон Лок, у свом чувеном делу „Две расправе о влади” поставља темељне либералне друштвене и политичке вредности, које су касније инспирисале француске и америчке револуционаре. За Лока можемо, као прво, установити да је творац првог облика универзалних, људских или природних права, које држава мора да гарантује својим грађанима. Власт државе, према Локу, мора бити подељена на три гране – законодавну, судску и федералну. Оне су настале као резултат преласка са природног стања на стање политичког поретка. Природни закони, који се испољавају кроз позитивне законе које прописује држава, морају бити поштовани од стране свих грађана, а посебно од оних који чине власт. Држава заснована на оваквим принципима мора да обезбеди пуно поштовање слобода грађана – пре свега слободу воље и слободу деловања (Locke 1823, 105–169).

Закључно с тим, може се рећи да је модерна западна држава на основу економских и политичких учења класика либералне мисли постала идеални образац за примену у Француској, Сједињеним Америчким Државама и Холандији. Такав либерални модел државе је подразумевао, најкраће речено, следеће елементе: постојање демократских вредности, одговорне власти, постојање система кочница и равнотежа, успостављање принципа поделе власти и међусобне контроле грана власти, основна људска права која је држава морала да гарантује грађанима, економску конкуренцију и слободно тржиште, сет минималних економских активности које је држава морала да обавља зарад опште користи, верске и грађанске слободе итд.

НАСТАНАК, РАЗВОЈ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИДЕЈЕ ДРЖАВЕ БЛАГОСТАЊА

Видели смо, дакле, неке основне карактеристике класичног либералног модела државе. Овај модел, иако је имао велики број присталица (бар када говоримо о западном свету који је ушао у брз процес индустријализације и модернизације), имао је исто тако и велики број противника. Супротстављања либералном моделу државе често су се јављала због економских и социјалних диспропорција услед немешања државе у економске токове. Раднички и средњи слојеви су били огорчени продором капиталистичког начина пословања, а који их је чинио све сиромашнијим и несигурнијим. Екстремне левичарске и екстремне десничарске идеје оптерећивале су либералне државе и представљале потенцијалну опасност за њих. Двадесетих година

20. века јавља се концепт државе благостања, који је представљао примамљиву алтернативу либералној држави, а на другој страни, овај концепт је био и те како критички настројен према поменутиим екстремним идеологијама. Као што каже сам наслов овог рада, циљ је да анализирамо критички став који су либерални теоретичари државе заузели према држави благостања. Да бисмо ту анализу успешно извршили, потребно је разјаснити сам појам државе благостања и њене основне карактеристике.

Држава благостања је, према мишљењу њених заговорника, настала као реакција на слабости које су се, пре свега, јавиле у економској и социјалној политици либералне државе, као и на њене недостатке у управној делатности. „Тако настаје појам социјалне државе (*Welfare State*) који се дефинише не као инструмент власти већ као држава која се стара о добробити својих грађана, општем друштвеном и културном напретку, развоју производње и услуга и социјалном благостању уопште” (Lilić i Milenković 2013, 31). Сам термин држава благостања је настао у Шведској, 1928. године, током једне од јавних расправа о питању економске и социјалне будућности шведске државе. Назив је предложио Пер Албин Хансон (*Per Albin Hansson*), којим је означен модел државе која ће бити сигурно место за живот свих Швеђана, која ће почивати на демократским вредностима, једнаком учешћу грађана у јавним добрима, те узајамном разумевању и сарадњи (Isaksson 1996, 184). Постоји једна нешто другачија интерпретација, према којој је концепт државе благостања, у свом суштинском облику, настао током 80-их година 19. века у Немачкој, за време владавине Ота фон Бизмарка (*Otto von Bismarck*), који је радио на изградњи јаке социјалне државе након уједињења немачких државица (Ebeling 2007). Овај модел, поред његовог изворног назива, означавао је и са неким другим терминима. Суштински, без обзира на назив, овај модел је означавао исте политекономске погледе.

Треба рећи да постоје значајне паралеле између либералног модела државе и државе благостања када су у питању политичке и цивилне вредности. И модел државе благостања почива на демократији, демократским процедурама, конституционализму, владавини права, гарантовању основних људских права и на либералним и демократским вредностима. Разлике, међутим, настају у разумевању улоге државе у економској и социјалној сфери. Држава благостања се схвата као држава у којој грађани имају једнаке могућности и минимум економских и социјалних права која им држава мора обезбедити, те као држава која ће бити корективни фактор за слабости тржишта. Идеја државе

благостања се брзо ширила европским континентом, јер су многи интелектуалци прихватили њене идеје као алтернативне идејама класичног либерализма на једној, и марксизма на другој страни. Једноставно речено, представници модела државе благостања сматрали су да механизам слободног тржишта не може самостално да спречи настанак озбиљних социјалних и економских диспропорција, те су били мишљења да држава мора да обезбеди сваком грађанину могућност да води живот достојан човека. Све то, наравно, у оквирима правне државе и уз помоћ њених демократских капацитета и институција. Тако је британска либерална држава спровела економске и социјалне реформе у периоду између 1906–1914. (дакле, пре светске финансијске кризе и економске депресије) предвођена либералним премијером Хербертом Асквитом (*Herbert Henry Asquith*) (Morrison 2017, 228). Чувени теоретичар Томас Хамфри Маршал (*Thomas Humphrey Marshall*) је одредио државу благостања као мешавину демократије, капитализма и благостања. Управо Маршалова теорија и типологија грађанства, сажета у његовом делу „Класа, грађанство и друштвени развој”, представља најзначајнију одбрану идеје државе благостања у теорији након Другог светског рата. Сам Маршал је сматрао да су грађанство и држава благостања синонимни, те да би напад на државу благостања представљао и напад на грађанство (Podunavac 1998, 41).

КЕЈНСИЈАНИЗАМ

Кључни догађај који је променио схватање државе у либералном свету десио се у Сједињеним Америчким Државама. Дакле, општепозната ствар је да је држава благостања постала, такорећи, општеприхваћени модел државних активности након избијања прве велике светске економске кризе и депресије 1929–1933. године. Иако је и пре ове кризе долазило до повремених поремећаја на тржиштима, у свим тим кризама тржиште је показивало већу или мању способност да самостално реши конкретне проблеме. Ова криза је, међутим, потпуно поразила тржиште, јер су сви тржишни инструменти пред њом постали немоћни. Многи грађани су били у страху да ће америчко тржиште упасти у потпуни колапс уколико се држава не умеша у економске токове. Незапосленост, социјална беда, лоше функционисање здравственог и социјалног система, као и висок степен корупције који је владао у одређеним америчким политичким институцијама само су додатно продубили кризу. Америчко друштво, до тада потпуно либерално у економској и социјалној сфери, страховало је од социјалне катастрофе.

Решење је (тада се чинило) пронашла група економиста који су били либерално оријентисани у политичком и друштвеном смислу, али који су сматрали да је америчка депресија јасан показатељ да је „невидљива рука” Адама Смита представља само „причу без покрића” либералних економиста. Тадашњи амерички председник Френклин Рузвелт (*Franklin Delano Roosevelt*) је, заједно са својим стручним сарадницима, отпочео такозвани пројекат „Нови договор“ (*New Deal*) као одговор на постојећу економску и социјалну кризу. Овај пројекат је подразумевао извођење јавних радова – изградњу путева, железница, стамбене инфраструктуре, што је запослило велики број грађана, донело постепени привредни опоравак, а касније и постепени привредни раст. Наравно, сматрамо да је избор оваквог пута донео само привремено решавање кризних момената, док на дужи рок није успео да обезбеди економски раст и стабилност (Hannsgen and Papadimitriou 2009), те да је, на другој страни, либерална тржишна држава то успевала, што чини њену кључну предност над државом благостања.

Рузвелтов план за економски и социјални опоравак Сједињених Америчких Држава се, заправо, заснивао на учењима такозваних „економских интервенциониста”, односно економиста који су се у својим теоријским радовима залагали за далеко већа државна овлашћења у овим областима. Међу њима се свакако истицао чувени Џон Мејнард Кејнс (*John Maynard Keynes*), по коме је овакав поглед на економске активности државе добио назив – кејнсијанизам. Кејнс, који је био британски економиста, у свом капиталном делу „Општа теорија о запослености, интересу и новцу” из 1936. критикује чисто либералну економију (Keynes 1936). Он сматра да препуштање читаве једне привреде слободном тржишту може довести до бројних нежељених последица. Зато се он залагао за успостављање мешовитог модела привреде, у коме би и даље постојало приватно власништво, као основ привредног организовања, али у коме би национална економија била потпомогнута владином интервенцијом у економским и привредним активностима – пре свега у монетарној и фискалној политици (Keynes 1936).

У великом броју држава у којима је функционисала типична капиталистичка привреда социјално угрожене групе и друге жртве слободног тржишта захтевале су од својих власти да им обезбеде минимум услова за нормалан живот – посао, редовну плату, здравствену и социјалну заштиту, пензионо осигурање итд. Са својом социјалдемократском основом, идеја државе благостања је нашла плодно тле за реализовање свега оног што она представља у

скандинавским земљама, које су постале симбол овог економског и социјалног модела државе. Такозвани „нордијски модел благостања” (Brandal, Bratberg and Thorsen 2013, 35–53) је тема за посебну анализу, за коју овде нема простора.

КОРЕНИ ЛИБЕРАЛНЕ КРИТИКЕ ДРЖАВЕ БЛАГОСТАЊА

Страх од ширења комунистичких идеја на западну хемисферу додатно је давао „ветар у леђа” идеји државе благостања, која је неколико деценија успешно балансирао између два рекло би се екстремно оријентисана економска гледишта – марксистичког и класичног либералног. Међутим, већ седамдесетих година 20. века долази до постепеног буђења либералне економске мисли. Држава благостања је временом испољавала своје слабости, пре свега у развијеним западним државама, у којима 70–их година долази до рецесије. Постоји неколико основних критика које либерална теорија упућује на рачун државе благостања. Као прво, држава благостања се показала неефикасном. Дакле, она није успевала да ефикасно, ефективно и квалитетно обезбеђује услуге грађанима за које се обавезала да ће их испуњавати. Као друго, држава благостања је постала скупа, јер се велики део државног буџета одвајао на ове активности. Као треће, многи сматрају да је држава благостања гајила потенцијалну основу за успостављање политичког и економског етатизма, као облика централизованог државног управљања. За државу благостања је, ипак, највећи проблем представљала њена бирократија. Јавни сектор у држави благостања је био прилично велики, апсорбујући у себе велики број радника, а истовремено гушећи приватни сектор и приватну иницијативу. Када прекобројном управном апарату додамо и то да је био неефикасан и скуп, постаје јасно због чега се јавила либерална реакција на овакав облик државних економских и привредних активности. Дакле, реформе државе благостања су пре свега захтевале управне реформе, односно реформе институција и начина функционисања јавне управе (Milenković 2013, 34–35). Неолиберализам је са собом донео једну посебну економску доктрину, коју су, у теоријском смислу, изградили припадници такозване „чикашке школе” – Милтон Фридман (*Milton Friedman*) и Роберт Нозик (*Robert Nozick*), који су се посебно угледали на радове Фридриха фон Хајека (*Friedrich von Hayek*).

ХАЈЕКОВА ОДБРАНА ЛИБЕРАЛИЗМА

Велики број либералних мислилаца је критиковао државу благостања, односно различите форме државног интервенционизма у социјалној и економској сфери током двадесетог века. Ипак, међу њима се мора посебно споменути име аутора чија је мисао, прожета начелима класичног либерализма, оставила тако снажан утицај на будуће генерације либерала, посебно оне које су се називале „новом десницом” (попут присталица тачеризма или реганомике). Реч је о Фридриху фон Хајеку, аустријском филозофу и економисти. Једно од најзначајнијих дела у историји либералне мисли је Хајеково дело „Пут у ропство” издато 1944. године, које је толико допринело оживљавању либералног погледа на државу 80-их година да се Хајек може са правом назвати „оцем неолиберализма”. У суштини, ово дело се базира на критици било ког облика државне интервенције у економији (фон Хајек 2012, 84–95). Наравно, потребно је узети у обзир и контекст у коме је ово дело стварано – дакле, време када су две тоталитарне идеологије (фашизам и комунизам) узимале маха у свету. Хајек је био, пре свега, велики критичар било каквог облика социјализма (фон Хајек 2012, 167–185). Снажно је веровао у две основне либералне вредности – индивидуализам и тржиште, те је сматрао да је било какав облик економије заснован на државној интервенцији осуђен на пропаст. Иако ово дело у већој мери није економске природе, Хајек је баш овим делом оставио снажно наслеђе и ослонац за либерална поколења, који им је у многоме послужио у критици државе благостања (управо због елемената планирања које са собом држава благостања носи, а које је Хајек толико критиковао у овом делу). Значај овог Хајековог дела се огледа и у томе што је, као тада професор Лондонске школе за економију и политику, управо у овом делу бранио кључне либералне концепте, који творе либерални поглед на државу. Хајек слави индивидуализам и, поредећи га са колективистичком идејом, наводи његове предности (фон Хајек 2012, 35–44). Жестоко критикује планирање у економској и свакој другој друштвеној сфери, истичући да је концепција планирања супротна демократским принципима и вредностима, те такође супротна у односу на владавину права (фон Хајек 2012, 56–83). Читаво прво поглавље овог дела под називом „Напуштени пут” Хајек посвећује анализи узрока и последица напуштања пута прогреса, развоја и цивилизације од стране великог дела европских и светских друштава, управо због тога што су своје државе, друштва и економије почели да преуређују супротно либералним и демократским начелима (фон Хајек 2012, 17–27).

НОЗИКОВ ЛИБЕРТАРИЈАНИЗАМ

Роберт Нозик спада у ред најпознатијих „либертаријанских” (односно нових либералних) мислилаца. Његово чувено дело „Анархија, држава и утопија”, настало почетком 70-их, представљало је снажан изазов за државу благостања, али и за друге поретке који нису били чисто либералног карактера (Nozick 1974). Наравно, ово Нозиково дело је, као што је познато, настало као одговор моделу дистрибутивне правде Џона Ролса (*John Rawls*). У основи, Нозик се залаже за минималну либералну државу, која представља својеврсни агрегат индивидуалних интереса. Концепт индивидуе је веома снажно представљен у овом Нозиковом делу. Нозик сматра да индивидуе имају одређена права која ни једна држава не може да им одузме или да их ограничи. Тако он нашироко критикује било какав облик нове експанзије државних активности, посебно уколико се ради о остварењу дистрибутивне правде. Он сматра да не постоје аргументи који би могли да оправдају било какво ширење државне активности, те додаје да су чак и анархисти у праву када говоре да даље ширење државе гуши индивидуе (Nozick 1974, 51–53). Посебно је критиковао било какав облик редистрибуције добара и услуга које је промовисала држава благостања, снажно штитећи власничка права сваког појединца. Према Нозиковој либералној мисли, а која се ослањала на Локов либерализам, неравноправности у погледу поседовања економских и социјалних добара међу становништвом можда нису добре, можда нису ни морално оправдане, али оне никако не могу бити изговор држави благостања да узима од богатих како би давала сиромашнима. С тим у вези, Нозик је у овом делу жестоко критиковао високу опорезивачку политику коју је промовисала и у пракси спроводила држава благостања (Nozick 1974, 88–117). Дакле, закључно са овом тврдњом се може констатовати да се Роберт Нозик, као један од зачетника либертаријанске идеје, залагао за типичну минималну државу, са малим опсегом функција, а која је прожета основним либералним начелима попут снажног индивидуализма, заштите приватне својине, слободног тржишта, те неинтервенцијом државе зарад исправљања економских и социјалних неједнакости.

ФРИДМАНОВА КРИТИКА ДРЖАВЕ БЛАГОСТАЊА

Један од најзначајнијих критичара кејнзијанске економске политике, у времену када је она била доминантна на западној

хемисфери, био је Милтон Фридман. Фридман је био чувени неолиберални мислилац, који се пре свега бавио одбраном економског либерализма, те критиком државе благостања. Реч је о једном од најпознатијих представника Чикашке школе која се жестоко залагала за одбацавање државног интервенционизма у економији, те за успостављање класичних капиталистичких односа. Током 50-их и 60-их година прошлог века Фридман је био готово усамљени критичар теорије и праксе државе благостања. Његово капитално дело - „Капитализам и слобода” настало је почетком 60-их година, и представљало је једну од најзначајнијих критика кејнзијанске економске политике икада (Friedman 1982). Дело је постало посебно занимљиво и инспиративно за либералне мислиоце почетком 70-их, када многе западне привреде полако почињу да тону у рецесију. У првом поглављу ове књиге, Фридман описује повезаност између економске слободе и политичке слободе. За Фридмана, ове две врсте слобода су међусобно нераскидиво повезане, јер без економских слобода, нема ни правих политичких слобода. Економске слободе су, према Фридману, нешто око чега се дискутује у социјалној држави, односно држави благостања (Friedman 1982, 7–21). Он се залаже за такозвани „компетитивни капитализам”, у коме постоји раздвојеност економске моћи и политичке моћи. Очигледно да Фридман сматра да у оквиру државе која је уредила своје економске односе према кејнзијанском моделу постоји опасност од тога да економска и политичка моћ буду сконцентрисане на истом месту. Политичке слободе, сматра Фридман, може да обезбеди само она држава која је изградила слободно тржиште засновано на међусобној конкуренцији субјеката који у њему учествују. Фридман напомиње да социјална функција државе може бити остварена само кроз планирану економију, што је по њему јако неповољан економски модел. Међутим, Фридман ни у ком случају не искључује потребу за постојањем државе. Држава, према Фридману, треба да успостави правила и процедуре којима ће се актери водити приликом њихових активности на слободном тржишту. Очигледно је Фридман, баш као и сви (нео) либерали двадесетог века, заговарао минимални модел државе, који би, као такав, био чврст ослонац за развој капиталистичког система (Friedman 1982, 22–36). Значајан део ове Фридманове књиге је посвећен анализи контроле новца (Friedman 1982, 37–55). Такође, читаво једно поглавље књиге Фридман је посветио критици мера које социјална држава спроводи у економској и социјалној сфери. Ради се о стандардним критикама које либерални мислиоци упућују овом моделу (Friedman 1982, 177–189).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Неолиберална мисао је, сасвим је јасно, у идеолошком сукобу са идејама државе благостања однела победу. Већ крајем 80-их година прошлог века свима постаје јасно да неолиберални модел државе полако, али сигурно потискује све друге моделе. Крај Хладног рата, који је наступио падом Берлинског зида, уједињењем Немачке и распадом Совјетског Савеза донео је са собом не само крах комунистичког модела државе и привреде, већ и велике изазове за концепт државе благостања. Дуги низ година, држава благостања је на подручју западних политичких система опстajала управо из страха тих система од евентуалног продирања комунизма ка њима. Тако је држава благостања представљала својеврсни корективни фактор за све оне економске и социјалне проблеме које је са собом носила класична либерална држава. Када је, међутим, дошло до распада комунистичког блока, те када су комунистичке идеје стављене на маргине политичке теорије и праксе, модел државе благостања је изгубио ту своју улогу. Без обзира на то што је распад комунистичког блока ишао у прилог разарању државе благостања, сматрамо да би она, сама по себи, престала да постоји као таква, управо због неодрживе економске политике коју је спроводила, а на шта су указивали поменути неолиберали. Модел државе благостања је успео да се одржи као такав у скандинавским земљама, пре свега Норвешкој, Шведској и Данској, због лутеранских моралних начела грађана, затим изузетно повољног историјског и географског амбијента за пословање, као и због чињенице да ове земље поседују значајна природна добра у великим количинама, те им њихов вишедеценијски спољнотрговински суфицит омогућава одржавање високог стандарда живота. Либерални модел државе, од почетка 90-их година па до данас, не доминира само на европском тлу. Овај модел државе и привреде је напосто „извезен” у све оне делове света који се убрзано развијају и модернизују. Неумесно је тврдити да се овај модел прихвата широм света искључиво због притисака великих сила, а зарад спровођења њихових интереса. Јасно је да су владе многих земаља препознале квалитете и погодности овог модела. Довољно је погледати пример земаља „азијских тигрова” (Јужна Кореја, Тајван, Хонг Конг и Сингапур) које су оствариле изванредан економски напредак протеклих неколико година (Haggard 2004, 53–81). Свакако да кључни економски резултати изостају у многим од земаља у које је неолиберални модел увезен, али смо већ претходно истакли то да либерални економски и

политички модел доноси стабилност, те могућност развоја на један дужи временски период. Либералној држави потребно је одређено време да би произвела крупне резултате који би били квалитетни, стабилни и који би почивали на здравој основи. Њен снажан демократски легитимитет, њено охрабривање тржишне конкуренције и индивидуализма надахнутог иновативним духом, њена модернизација управног апарата и замена (или укидање) дотрајалих и неефикасних институција, уз фаворизовање децентрализације и деконцентрације гарант су способности овог модела државе да се суочи са свим облицима изазова који је у будућности чекају, те да обезбеди стабилност и просперитет на дужи период.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Фон Хајек, Фридрих. 2012. *Пут у ропство*. Београд: Службени гласник
- Brandal, Nik, Bratberg, Oivind and Thorsen, Dag Einar. 2013. *The Nordic Model of Social Democracy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Ebeling, Richard. 2007. *Marching to Bismarck's Drummer: The Origins of the Modern Welfare State*. <https://fee.org/articles/marching-to-bismarcks-drummer-the-origins-of-the-modern-welfare-state/>. 12.05.2018.
- Friedman, Milton. 1982. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press
- Haggard, Stephan. 2004. "Institutions and growth in East Asia." *Studies in Comparative International Development* 4 (38): 53–81. doi: <https://doi.org/10.1007/BF02686328>
- Hannsgen, Greg and Papadimitriou, B. Dimitri. 2009. "Lessons from the New Deal: Did the New Deal Prolong or Worsen the Great Depression?" *Working Paper Collection* 581: 1–20. doi: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1488789>
- Isaksson, Anders. 1996. *Per Albin III: Partiledaren*. Stockholm: Wahlstrom and Widstrand
- Keynes. John Maynard. 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Cambridge: Macmillan Cambridge University Press
- Locke, John. 1823. *The Two Treatises of Civil Government*. London: Printed for Thomas Tegg etc.
- Mill, John Stuart. 1859. *On Liberty*, 2nd ed. London: John W. Parker and Son
- Milenković, Dejan. 2013. *Javna uprava*. Београд: Факултет политичких

nauka i Čigoja štampa

Morrison, James. 2017. *Essential Public Affairs for Journalists*. 5th Edition. Oxford: Oxford University Press

Nozick, Robert. 1974. *Anarchy, State and Utopia*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Podunavac, Milan. 1998. *Princip građanstva i poredak politike*. Beograd: Fakultet političkih nauka i Čigoja štampa

Sladeček, Michal. 2008. *Politička zajednica: koncepcija političke zajednice u liberalno komunitarnom sporu*. Beograd: I.P. Filip Višnjić

Smith, Adam. 2007. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Lausanne: Meta Libri

Veselinov, Dragan. 2009. *Politička ekonomija*. Beograd: Fakultet političkih nauka i Čigoja štampa

Rajko Petrović
Institute for European Studies, Belgrade

CONTRIBUTION OF LIBERALISM TO THE UNDERSTANDING OF THE STATE – CRITICISM OF WELFARE STATE

Resume

Welfare state was one of the most important political and economic projects of the twentieth century. Its development has contributed to the spread of communism in the east and the manifestation of certain weaknesses of the market economy model in the west. After the great economic crisis of the 1930s, which broke out in the United States and expanded globally, political and economic thinkers began to search for a model that would be able to correct the weakness of the market. This led to the emergence of Keynes' theory, which in several decades later, in its various modalities, managed to survive in practice. However, although with its strong social component this model has gained millions of people around the world, over time, it began to show his weaknesses. The state of well-being in time demanded a growing degree of state influence in economic flows, which has suppressed competition, led to inefficiency, a brazen bureaucratic apparatus and a recession. Already at the end of the 1970s, the Western world was spattered by a wave of neoliberalism - that is, libertarianism. Neoliberal waves in the Western world had two main directions - reganism and tatcherism. Ronald Regan and Margaret Thatcher were the first Western leaders to dare to embark on a decommissioning of the state of well-being. They unquestionably accepted the proposals of neo-liberal thinkers, seeing the cutting of state expenditures a way to bring the economy out of the recession. Thanks to the criticism of the welfare state at the academic level by major economic thinkers – like Hayek, Nozick, Friedman and others, and their promotion of the liberal market, the Western world is gradually turning to the decay of the state of welfare state. After the collapse of the Eastern bloc, and the collapse of socialist and communist projects, the liberal model of the market economy imposed itself as a winner in the ideological and practical sphere.

Keywords: Welfare state, liberalism, free market, Keynesianism, libertarianism

---

* Овај рад је примљен 5. јануара 2021. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. фебруара 2021. године.